

doi <https://doi.org/10.18485/bratstvo.2020.24.3>

УДК 374

Рад примљен: 31.08.2020.

Рад прихваћен: 11.09.2020.

Оригиналан научни рад

НАСТАВА СРПСКОГ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ НА ДАЉИНУ

У раду се разматра значај употребе информационо-комуникационих технологија у настави на даљину, у околностима које онемогућују редовно праћење часова у школи. Приказују се кораци који су у Републици Србији претходили стварању погодног тла за масовно активирање наставе на даљину у доба пандемије. Помињу се предности и недостаци спровођења овакве наставе у различитим видовима (преко интернет група, учионица, платформи и телевизије), посматрани са становишта методике наставе српског језика и књижевности. Указује се на значај коришћења дигиталних уџбеника и развијање ученичке самосталности у свакодневном читању и учењу с разумевањем.

Употреба информационо-комуникационих технологија, као облик електронског учења, ваћ готово читаву деценију представља један од значајних сегмената стручног усавршавања наставника разредне и предметне наставе, организован уз подршку Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије кроз бројне пројекте и радионичарски рад (у чему је предњачио пројекат *Развионица*, 2014. године).

Овакав облик учења, који подразумева коришћење рачунара (или паметних табли) на часу, као и многих доступних ресурса с интернета: илустрација, табела, целовитих и појединачних наставних материјала, сценарија за игру, задатака за вежбање итд. до средине марта 2020. године

подразумевао је наставу која се одвија у учионици, према свим правилима и препорукама савремене методике, уз делимично присуство технологије.

Све већу потребу укључивања електронских садржаја у наставу (коју многи називају традиционалном, при чему се више алудира на њену застарелост, него на квалитет и вредности) препознали су и многи издавачи уџбеника и наставних средстава, те су, паралелно са израдом уџбеничких комплета у папирном облику, произвели и тзв. дигиталне уџбенике.

Захваљујући наградним конкурсима Креативне школе¹ и Дигиталног часа², направљене су солидне базе квалитетних и инспиративних наставних материјала, које су створили најкреативнији ентузијастички струке (чији рад често није био одговарајуће препознат у колективима не само због људске суревњивости, већ и због неадекватних услова рада).

Поменуто околности омогућиле су да се просветни систем Републике Србије врло брзо адаптира на новонасталу ситуацију, проузроковану пандемијом, те да се у нашој држави у најкраћем могућем року организује онлајн настава или настава на даљину.

Термине *онлајн настава* или *настава на даљину* треба разликовати од такозване *хибридне наставе* која подразумева употребу ИКТ средстава као допуну часовима у оквиру *традиционалне наставе*, али претпоставља и непосредан рад са ученицима, уз коришћење онлајн алата.

Савремена методика наставе све више подржава такозвану комбиновану наставу. „Употребом интернета, подучавање и учење може да се оствари било где и у било које време. Ученик више није везан за

¹ У жељи да допринесу модернизацији наставе у Републици Србији кроз промоцију размене добрих примера образовне праксе и кроз тимски рад наставника, Завод за унапређивање образовања и васпитања и Мајкрософт су 2004. године покренули конкурс „Креативна школа“. Десетогодишњи резултат овог конкурса јесте стварање највеће базе угледних наставничких радова на српском језику, назване „База знања“. Ова база представља важан извор квалитетних наставних материјала и инспирацију за иновације на часу многим наставницима у Србији. Наставне материјале праве српски наставници, описујући како су извели своје најбоље часове. Ови предлози су добро документовани припремама наставника за час, па и други наставници после преузимања са интернета могу да изведу такве часове. Рад наставника је у форми мултимедијалне презентације, са мноштвом слика и видео фајлова, уз детаљно упутство о примени на часу. На интернет адреси kreativnaskola.zuov.gov.rs подигнут је нови сајт посвећен конкурс „Креативна школа“. На сајту је поново постављена „База знања“ са свим радовима из претходно одржаних конкурса, тј. преко 1.400 радова и у њима преко 4.500 припрема за часове. Циљ поновног успостављања „Базе знања“ јесте да се наставницима и стручним сарадницима поново омогући приступ квалитетном дигиталном наставном материјалу.

² Министарство трговине, туризма и телекомуникација расписало је Наградни конкурс за наставнике основних школа „Дигитални час“ још 2016/2017. школске године, чији је циљ подстицање употребе информационих технологија као наставних средстава, односно употреба информационих технологија које су применљиве у настави и уједно усклађене са исходима/задацама и циљевима часа.

учионицу, ни за законом одређено време наставе. Облик електронског учења који подразумева да се део активности, осим у традиционалној учионици, одвија и на интернету, назива се комбинованом (енг. *blended*) или хибридном (енг. *hybrid*) наставом. Ако модификујемо наставни материјал, одаберемо алат или платформу за учење, Мудл (*Moodle*) на пример, наши ученици могу да добију изузетну подршку током учења. Моћи ће да приступе наставним материјалима и додатно да их проуче; да увежбају или провере степен усвојености наставних садржаја, напредујући сопственим темпом и у складу са својим могућностима. Уз помоћ интернета, развијамо комуникацију и сарадничке вештине, креативност код ученика, омогућавамо им да објављују креиране продукте, деле и размењују знање и искуство. Овај облик електронског учења треба да служи као допуна класичној настави, а не као њена замена. Не треба да замењујемо хибридном наставом оно што можемо да урадимо у школи на редовном часу.³

Како „нужда закон мења“, педагошки колегијуми школа у Србији су по хитном поступку разматрали следеће околности: да ли сви наставници имају могућности за рад од куће; да ли сви ученици имају могућности за рад од куће; које платформе и дигиталне мреже могу да буду од користи у настави. Договорено је да се у року од недељу дана стање утврди, као и да се успостави контакт са свим ученицима, углавном преко друштвених мрежа као што су Вибер (*Viber*), Воцап (*WhatsApp*) и Фејсбук (*Facebook*), или преко Скајпа (*Skype*). Министарство просвете, науке и технолошког развоја је, заједно са многим провајдерима и осталим послодавцима, брзо реаговало и обезбедило значајан број таблета, андроид телефона и лаптопова онима који их немају. Потом су се наставници опредељивали за дигиталну наставу између Гугл (*Google*) учионице и Едмондо (*Edmodo*) платформе.

Највише наставника се определило за Гугл учионицу (*Google classroom*)⁴, алат који је ионако придружен, потпуно бесплатно, свим цимејл налозима односно интернет адресама које имају домен *gmail.com*. Разлог лежи и у томе што је Гугл учионица веома једноставна за употребу, а није потребно од ученика сакупљати ни личне податке, као што је интернет адреса, јер се налазима приступа преко кода који се посебно генерише

³ С. Јурић и др., *Примена информационо-комуникационих технологија у настави*, Београд, 2014, стр. 4.

⁴ У тренутку настајања овог рада (крајем априла 2020), Гугл учионица објавила је следећи конкурс: Национална алијанса за локални економски развој (НАЛЕД) и Организација за развој каријере и омладинског предузетништва „Connecting“ у сарадњи са Министарством просвете, науке и технолошког развоја, Заводом за унапређење образовања и васпитања, и Републичким секретаријатом за јавне политике, и уз подршку Америчке агенције за међународни развој (УСАИД) расписују Конкурс за избор најбољих примера наставе на даљину под називом „Магија је у рукама наставника“.

за сваку учионицу. Гугл алати нуде широк спектар могућности, како за сарадничко учење, тако и за дељење материјала, као и за испитивање ученичких знања или промишљања путем тестова или анкета.

Мајкрософт је у сарадњи са Министарством просвете свим наставницима направио налоге повезују ће их са подацима из Доротеја⁵ на својим апликацијама за онлајн наставу. Мајкрософт тимс (Microsoft Teams), у оквиру Офис пакета, на пример, интегрише у себе и различите додатне алате које ова компанија већ развија. Међутим, ови налози су стигли с извесним закашњењем, те иако су подржани од свих релевантних институција у Србији, тренутно нису најучинковитији.

Мудл (MOODLE), као један од најквалитетнијих ЛМС система (Learning management system) за наставу на даљину, користи се у српском образовању већ годинама. Сви електронски семинари које је акредитовао ЗУОВ, обављају се дигиталним путем и воде се преко ове платформе, као и мноштво других обука које је Министарство просвете организовало за наставнике у Србији у току протекле деценије. Наставницима је овај систем познат искључиво и само кроз улогу полазника, али не и кроз улогу администратора овог модела, што је пожељно да се исправи у будућности. Већ десетак година у Србији активно живи и Мудл мрежа Србије, организација која даје подршку наставницима и свим заинтересованим за ову платформу, те је ова мрежа једино и заслужна што је Мудл платформа комплетно преведена на српски језик и ћирилично писмо. Мудл нуди бесплатно, али и потпуно безбедно окружење за ученике и може заиста да целовито покрије све о активности које су потребне за рад у учионици, али и за друге намене.

Друштво за српски језик и књижевност Србије покренуло је акцију дигитализације тестова са такмичења од 2012. до 2016. године како би се укључило у нове токове и осавременило свој приступ подршци наставе у српским школама управо преко ове платформе.

Према речима колегинице Марине Панић, професорке српског језика и књижевности из Гимназије Краљево и самосталног педагошког саветника, доказаног стручњака у области методике наставе и наставе на даљину:

„Без обзира што ученике сматрамо дигиталним урођеницима, а себе видимо као дигиталне придошлице, показало се да ученици интернет користе пре свега за забаву, а да нису спремни да искористе све могућности које им интернет пружа како би унапредили своје знање.“

Управо ово запажање јесте кључно за наше даље бављење у смислу усавршавања не само наставника, већ и ученика за рад на нови начин.

Прелазак на онлајн учење подразумева потпуну промену парадигме у којој наставник више није извор знања, а ученик тај који знања само усваја. Онлајн учење тражи наставника у улози модератора наставног процеса и

⁵ Реч је о Центру за едукацију социјалне патологије – Доротеј, који брине о заштити и безбедности деце на интернету.

инсистира на самоодговорности ученика и саморефлексији свих учесника у наставном процесу. То је оно што је у сваком систему образовања најтеже променити, а поставља се питање и да ли је неопходно, или је пригодно само у изузетним ситуацијама (за које ваља бити припремљен).

Прелазак на нов начин комуникације отворио је и нове проблеме. Пре свега проблем безбедности ученика у онлајн окружењу, а са друге стране питање ауторства различитих наставних материјала, преузимања непроверених или неадекватних садржаја који нису примерени узрасту или могућностима појединих ученика.

Како би се изашло ученицима у сусрет, педагог Пожаревачке гимназије, Марија Костић, и психолог ове школе, Марија Миливојевић, начиниле су Анкету⁶ о оптерећености ученика на даљину. Закључци Анкете, на коју се одазвало 90% ученика, јесу следећи: велики број ученика се и даље прилагођава новонасталим условима и начину рада (период прилагођавања зависи од њихових капацитета да се носе са стресом, али и од захтева који се пред њих постављају); емоционални одговор: велики број ученика навео је да има честе промене расположења, као и да школске обавезе код великог броја њих изазивају негативне емоције или апатију; приближно 1/3 ученика има потешкоћа да се фокусира на школу и школске обавезе, велики број ученика мисли да настава на даљину није добро организована и доживљава је оптерећујуће, а као разлози оптерећености наводе се: време које проводе извршавајући школске обавезе (приближно 80 % ђака дневно проведе три и више сата у раду); велики број домаћих задатака; захтеви да се буде крај рачунара у одређено време; непоштовање недељног распореда; доживљај да су захтеви већи у односу на редовну наставу. Ученици имају и позитивне утиске поводом онлајн наставе, те су у Анкети наводили следеће: комуникација између наставника и ђака је добра, готово сви ученици редовно прате наставу, добијају редовно повратне информације о свом раду и напредовању; великом броју ученика изузетно се допада рад на одређеним платформама за учење, а добра страна је што се готово целокупна настава одвија на једној платформи (Google classroom).

Настава на даљину организована је, према критеријуму праћења облика рада, као *индивидуална* – у електронском контакту са наставником путем мејла, Скајпа, Вибера (што одговара менторском раду); као *групни рад* – где најчешће те групе подразумевају целовито одељење и *фронтално* – преко ТВ програма. Релативно или минимално присуство интеракције у раду, приступачност наставних садржаја мање или више прилагођених одређеном узрасту, присуство или одсуство родитељске подршке, избор наставника који су, у веома кратком року, позвани да осмисле и сниме часове који се емитују преко другог и трећег канала РТС-а, донели су пред

⁶ Резултати ове анкете прослеђени су нам захваљујући колегиници Марији Запутил, професорки српског језика и књижевности у Пожаревачкој гимназији, педагошком саветнику и секретару Друштва за српски језик и књижевност Србије.

методику наставе српског језика и књижевности мноштво нових питања и проблема за решавање.

Први проблем тиче се избора наставних садржаја и редоследа његовог остваривања преко телевизије и портала РТС Планета, а други – начина излагања градива. Позитивно је опредељивање наставника првобитно за обнављање, утврђивање и систематизовање најважнијих знања, чиме се постигло поступно укључивање ученика у нове наставне садржаје, нарочито ако се узме у обзир различит ниво предзнања ученика истог узраста.

Како један час на ТВ-у траје 20 или 30 минута, примећено је да су многе наше колеге предност дале мноштву чињеница и термина, које је немогуће преписати, те ни разумети и усвојити у датом обиму за предвиђено време (уз напомену да за тим нема ни потребе, пошто такви садржаји постоје у ученичким уџбеницима, детаљно образложени). Зато су у други план стављени исходи наставе⁷, дефинисани спрам стандарда ученичких постигнућа, за сваки разред посебно. Како су стандарди нивелисани на основне, средње и напредне, а исходи дати обједињено, ваљало би, за овакве ванредне прилике, тежити остваривању најзначајнијих исхода, уз стављање значајних образовних, васпитних и функционалних циљева у први план.

Како конструктивистичка педагогија види ученика као активног субјекта који стиче знања кроз свесну обраду информација и личну интерпретацију наученог, и наглашава улогу искуства у процесу учења, настава на даљину у садашњем тренутку не удовољава овом опису. Зато је неопходно акценат ставити на „конективизам“, који објашњава и дефинише учење блиско повезано са технологијом. Овај приступ учењу полази од следећих поставки: „учење и знање почивају на различитости мишљења; учење је процес повезивања више извора информација који подразумева и доношење одлука – важан је избор шта да се научи и разликовање важних од неважних информација; одржавање и неговање веза омогућава и олакшава континуирано учење; најважнија вештина је уочавање повезаности између различитих области, концепата и идеја; образовне активности треба да буду намењене усвајању тачних и свежих информација.“⁸

⁷ Најважније препоруке бихејвиористичке теорије учења (когнитивистичка школа) везују се за предочавање ученицима јасно дефинисаних исхода учења; за организацију и представљање наставних материјала у оквиру лекције, или самих лекција у оквиру курса, што мора да буде логично (нпр. грађење од лакшег ка тежем, или од познатог ка непознатом, од теорије према пракси); за потребу провере ученичких знања да би се утврдило да ли су дефинисани исходи учења постигнути, а резултати корисни у пружању повратне информације.

⁸ С. Јурић и др, *Примена информационо-комуникационих технологија у настави*, Београд, 2014, 6.

Значајне промене унете у *Правилник о оцењивању* омогућиле су да се школска 2019/2020. година заврши без враћања у школске клупе. У том смислу, важно је усмеравање домаћих задатака ка утврђивању практичних ученичких знања и јачању корелација са другим наставним предметима. Инсистирање на показивању стварног, личног знања (без преписивања и „помоћи пријатеља“), такође је један од одличних циљева наставе на даљину.

Упућивање на коришћену литературу, неопходну за реализацију дигиталног часа, као и показна улога илустрација и нелинеарних типова текстова (табела, графика и сл), задире и у питање ауторских права. С обзиром на чињеницу да су многи издавачи учинили доступним своје дигиталне уџбенике за шире, слободно коришћење током пандемије, примећено је да су наставници – реализатори снимљених часова, у малој мери користили ову предност, или, ако су је користили, нису тачно наводили изворе из којих су, или према којима су, прилози преузимани. Разлог за овакво поступање могуће је да лежи у бојазни нехотичног фаворизовања појединих издавача и давање рекламе или предности одабранима, али смо мишљења да је веома важно, макар из васпитних разлога, указати корисницима на изворе из којих су делови часова преузети.

Током емитовања наставе на даљину преко телевизије, дигитални уџбеници могли су се одлично искористити бар онда кад је било потребно изражајно прочитати књижевни текст (што је најчешће било демотивишуће у снимљеним сегментима часова), или за потребе приказивања начина решавања различитих типова задатака који прате одговарајућу лекцију. Коришћење дигиталних уџбеника изузетно је погодно при мотивисању ученика за читање, разумевање и тумачење књижевноуметничког текста. Ови уџбеници делују подстицајно и на самосталан рад њихових корисника, као и на утврђивање њихових међупредметних компетенција.

„Странице у дигиталним уџбеницима изгледају исто као и у штампаним, имају исту пагинацију, само су им додати различити дигитални садржаји, обележени иконицама.“⁹

Кликом на поједине иконице отварају се интерактивни задаци. Одређена иконица представља линк ка спољном садржају. Ознаком за видео-материјал обележавају се кратки филмови или једноставне анимације. У редовној настави њих наставник може приказати на часу (на паметној табли или пројекционом платну), али ученик може погледати тај материјал и код куће, на свом рачунару. Иконицом за аудио-записе указује се на текстове који су забележени у читанци. Снимљено је изражајно и интерпретативно читање текстова, уз посебно обраћање пажње на правилан изговор гласова. Упућивање посебним ознакама на галерије фотографија које су у ужој или широј вези са градивом које се обрађује,

⁹ В. Ломпар, Зона Мркаљ, *Српски језик и књижевност 6 : приручник за наставнике с дневним припремама за часове*, Београд, 2019, 115.

успоставља значајне наставне корелације (са историјом, географијом, биологијом, ликовном уметношћу итд). Ученицима су посебно занимљиви прилози у којима се помоћу стрипа или карикатуре представљају правописна правила. Одређене иконице упућују на додатне текстове или информације које не морају бити директно у вези са садржајем лекције (за оне ученике који могу и желе више). Мноштво игара које су се у настави показале одличним при утврђивању знања (игре меморије, укрштене речи, вешала, асоцијације и сл) постоје и у дигиталној форми. Све ово погодује развијању ученичке самосталности у раду, изазивању додатне знатижеље и потребе за истраживањем и разумевањем садржаја који се савладавају и у редовним околностима и код учења на даљину у тренутној ситуацији.

Немогућност постављања питања наставницима који држе наставу преко ТВ-а, компензована је могућношћу да све у вези са садржајима који им нису јасни, ученици могу да разјасне лично се обраћајући својим наставницима преко електронских помагала (или родитељима). Ово је довело до тога да се наставнички дан протегне до дубоко у ноћ, а да брига о сваком поједином ђаку постане презахтевна.

Министарство просвете, науке и технолошког развоја успело је у невероватно кратком року да организује, уз помоћ РТС-а (rts.rs), снимање часова за све ученичке узрасте: за млађе и старије разреде основне школе (чак и за предшколце), за гимназијалце, као и за већину средњошколских стручних и уметничких профила, дуално образовање и наставу на језицима националних мањина.

Међутим, примећено је да у поставкама снимљених часова, бар кад је реч о нашем предмету, преовладава предавачки модел (и у средњој и у основној школи), да се брзо прелази преко садржаја, користе се неусклађена стручна терминологија (понекад погрешна) и превазиђене класификације, а често извођени програмски садржаји нису усклађени са захтевима нових програма наставе и учења. Уз све ово, занемарени су многи методички поступци и радње који доприносе мотивисању ученика, јачању њихове пажње, изазивању „унутрашње чулности“, нарочито кад је реч о књижевности. Зато нам је веома вредно ово ново искуство наставе на даљину јер циљано показује које пропусте, са методичке тачке гледишта и са позиције струке можемо исправити у будућности.

Настава на даљину подстакла је и ученике млађег узраста на самостално прављење презентација и коришћење различитим веб-алатима. ТВ прилози који остају сачувани на платформи РТС Планета омогућиће и наредних година бројним ученицима да без ослањања на приватне наставнике обнове многа знања из текућег или претходних разреда (нарочито кад је реч о припреми за решавање тестова за полагање мале матуре).

Временски скраћени часови, у изолацији су оставили више времена за ученичка самостална истраживања, подробније бављење оним што

појединце више занима, а као највредније – отворен је простор за читање књига (из обавезног или изборног корпуса лектире) оном динамиком која ученику највише одговара, што је отворило могућност за јачање љубави према читању.

Као помоћ наставницима, додатно су се активирале бројне групе (најчешће на Фејсбуку, на пример: Моја е-учионица „Осмаци“, Тим за обезбеђење и унапређење квалитета рада, Просветни радници Србије, Зелена учионица итд) и платформе које нуде помоћ у сналажењу при савладавању, за многе, нових технологија. Посебно вреди похвалити постојање Хром (Chrome) додатака за онлајн инклузивно образовање, као и сугестија за активности оцењивања у предстојећем периоду учења на даљину.

Међу њима предњачи Институт за модерно образовање (institut.edu.rs), са ког је корисницима понуђено 60 бесплатних веб-алата за онлајн формативно и сумативно оцењивање. Лако доступан, овај приручник нуди вредне савете и препоруке које могу за евалуацију ученичких знања користити наставници у основним и средњим школама, али и професори на факултету, као и сви други који учествују у процесу едукације. Овај институт нуди и многе бесплатне онлајн обуке.

У склопу понуде начина како се све може оценити ученичко знање током наставе на даљину, већ поменута Гугл учионица нуди преко youtube.com видео упутства како ученицима задати, на пример, писање састава, а затим прегледати састав, исправити грешке и послати повратне информације.

Даља анализа резултата наставе на даљину показује нам у којој мери је ова врста наставе донела добити нашим ученицима и наставницима, а које вредности рада са ђацима су пале у други план. За сада, чињеница је да се без утемељених истраживања не може доћи до поузданих закључака. Оно што је наш тренутни утисак, не иде у прилог методици као науци о настави. Наиме, запажа се да настава на даљину:

- није погодна за сваки узраст јер захтева непрекидну асистенцију родитеља;

- није одговарајућа као искључиви облик комуникације с ученицима јер захтева много веће ангажовање ђака из свих предмета, што може бити контрапродуктивно;

- не омогућује социјализацију ученика и размену мишљења међу њима и са наставницима;

- захтева (у највећем броју случајева) самосталан истраживачки рад за који ученици, по природи ствари (узраст, могућности, интересовања) још нису оспособљени;

- кад је реч о српском језику и књижевности, не омогућује правилну употребу методичких поступака и радњи, различитих методичких и

методолошких поставки које доприносе остваривању сложених наставних исхода, као ни поштовање познатих наставних принципа, јер за то у оваквом виду комуникације нити има времена, нити саговорника;

не подстиче развој љубави према читању, већ омогућује брзо стицање информација уз откривање њихових корелативних контекста, а све у циљу остваривања образовних и функционалних циљева наставе, док су они естетске и васпитне природе готово у потпуности стављени у други план.

На крају овог кратког прегледа новонасталог контакта свих нас са наставом на даљину, пожељно је истаћи да наставник новог доба јесте онај који може да одржи успешан час у учионици, у природи, али и у онлајн окружењу. ИКТ алати никада нису и неће бити сами за себе циљ, они морају да послуже само као средство како би се настава у српским школама унапредила, била приступачнија и прилагођенија свим учесницима у наставном процесу, јер интернет је направљен да нам свима олакша рад, а не да га отежа.

Такође, веома је важно нагласити да наставнику у онлајн окружењу нису потребна никаква информатичка знања, али су неопходна стручна, педагошка и методичка знања и спремност да се доживотно учи и стално усавршава. То је један од основних разлога који доказује да наставник никада неће моћи да буде замењен у учионици, односно да је наставник једина непроменљива компонентна и неизоставни део било ког образовно-васпитног процеса.

Зона В. Мркаљ*

Филолошки факултет Универзитета у Београду

Кључне речи: настава на даљину, српски језик и књижевност, методика наставе, дигитални уџбеници

Zona V. Mrkalj

REMOTE TEACHING OF SERBIAN LANGUAGE AND LITERATURE

The importance of the use of information and communication technologies in remote learning is considered in circumstances that make it impossible to monitor school hours on a regular basis. The steps that preceded the creation of a suitable ground for mass activation of remote learning during the pandemic are presented in the Republic of Serbia. The advantages and disadvantages of such teaching are mentioned in various forms (through internet groups, classrooms, platforms and television), viewed from the point of view of

teaching methods of Serbian language and literature. The importance of using digital textbooks and developing student autonomy in daily reading and learning with understanding is emphasized.

---

* zonamrkalj61@gmail.com